

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Albert Poncelet †. Ez a bibliográfiai munkássága révén ismert nevű bollandista páter f. évi január 19-én költözött el az élők sorából. Nagyszabású munkásságot fejtett ki a könyvészet terén s bámulatos szorgalomról, széleskörű tudásról tett tanúságot, amikor Rosen, Nápoly, Turin, Róma stb. városok könyvtárainak hagiográfiai kéziratanyagát földolgozta. Egyik legkiválóbb ilyenmű munkája a középkori Mária-legendákról készített s az *Analecta Bollandiana* 1902. évfolyamában közzétett indexe, mely nem kevesebb, mint 1783 számot foglal jegyzékbe az eredeti forrásokra vonatkozó becses utalásokkal kapcsolatban. Fáradhatatlan munkásságának legutolsó megnyilatkozása az *Analecta Bollandiana* 1910-iki folyamában kiadott leírása PETRUS CALO érdekes legendáriumáról.¹

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1911-ben. ERDÉLYI Pál dr., a kolozsvári Nemzeti Múzeum és Tudományegyetem egyesített könyvtára igazgatójának évi jelentése alapján a következőkben vázoljuk az intézet 1911. évi történetét:

Az intézet életében nevezetes esemény, hogy a kéziratár, melynek élére egy múzeumi őr került, a könyvtár újonnan önállósuló osztályává lett. E gyűjtemény három nagyobb csoportból áll, ú. m. gróf KEMÉNY József kézírataiból, az időközi gyarapodásokból és a családi levéltárakhoz tartozó kéziratokból. Az ekként összegyűlt anyag, különösen Erdély multját illetőleg, nemcsak számszerint, hanem tudományos jelentőség dolgában is kiemelkedő gyűjtemény.

A régi könyvtárban a régi rendszer szerint fölállított könyvtári anyagot az új épületben teljesen újra állították föl és új számozással látták el. E művelet folytatólagos kiegészítésére s az egész anyag nyilvántarthatására számozólajstromokat kellett készíteni, melyek pontosan mutatják a fölállított és számozott anyagnak elhelyezését és statisztikáját. E lajstromok alapján a könyvtári anyagnak az 1909. év december 31-ére vonatkozó állapota számokban kifejezve a következő: nyomtatvány 115.074 mű, 211.983 kötet; ősnymtatvány 99 mű, 102 kötet; folyóirat 941 mű, 29.411 kötet; hírlap 607 mű, 5851 kötet; szinlap 19.192 darab, azaz összesen 116.721 mű, 247.347 kötet és 19.192 darab. E számadatokba nincsenek beleértve az egyetemi nyomtatványok, iskolai értesítők, naptárak, városi és más hatóságok, egyesületek nyomtatványai, egyleveles nyomtatványok és térképek, részint azért, mivel még nincse-

¹ Het boek. 1911. 110. l.

nek föllállítva, részint pedig azért, mert a rájuk vonatkozó számozó-lajstrom elkészülése a közeli jövő feladata.

A levéltárban ez évben készült el a második BÁNFFY-KORDA, a báró SENNYEY és a gróf KORNISS Károly levéltárának föllállítása, továbbá föllállították a MIKÓ-RHÉDEY-levéltár közel felét s az ez évben letéteményezett SUKY-levéltárat.

Az 1911. év folyamán a könyvtár 14.070 művel, 34.440 darabbal gyarapodott. E nagyszámú gyarapodásból vétel: a nyomtatványi osztályban 767 mű 1493 kötet, a kéziratárban 77 mű 81 darab, a levéltárban 168 darab; ajándék: a nyomtatványi osztályban 656 mű 5003 darab, a kéziratárban 116 mű 205 darab, a levéltárban 1493 darab; letét: a kéziratárban 312 mű 414 darab, a levéltárban 1 darab; csere: a nyomtatványi osztályban 8 mű 184 darab; kötelezpéldány a nyomtatványi osztályban 9164 mű 17.477 darab.

Az évi szerzemények közt kiemelkednek néhai GYARMATHY Zsigáné könyvtári gyűjteményei és egy érdekes örmény gyűjtemény, melyek vásárlás útján jutottak az intézet birtokába, a GANERRA Alberta Mária bárónő által adományozott családi irományok, továbbá özv. KÖVÁRY Lászlóné és HERMAN Ottó ajándéka.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának bevételei 1911-ben 12.238 K 86 fillért tettek, ebből 8250 K államségély, s kiadásai 11.716 K 22 fillerre rugtak, amiből 3544 K 79 fillér beszerzésekre, 2154 K 36 fillér könyvkötői munkálatokra és 3836 K 24 fillér az 1910. évi kölcsön törlesztésére és kamattaira esett.

Az olvasóteremben az év folyamán 38.242 művet, 55.206 darabot használtak, házi használatra pedig 3093 művet 5239 darabot kölcsönöztek ki. Az olvasóterem forgalma októberben volt a legnagyobb: 6078 mű, 8718 darab.

Az amerikai magyar sajtó. Olyan messze, olyan különélő s oly kevés szállal hazájához fűződő az Amerikában élő magyarság, hogy például szellemi életének még legújabb állásáról sem birunk teljes képet nyerni. Gondolni is alig lehet arra, hogy valaha megírhassa valaki az amerikai magyar hírlap-irodalom történetét; a Philadelphiiában élő PIVÁNYI Jenő igen nagy fáradsággal gyűjtögeti az Amerikában élt jeles magyarok életrajzi adatait, de a — többnyire nem jeles — rendszeren hiú reményekkel alapított, rövidéletű magyar nyelvű lapokról ő is, más is, keveset tud. Utalunk HOFFMANN Géza cs. és kir. alkonzul (Chicago, 108 Lasalle Str.) «Csonka munkásosztály» című könyvére (1911.), melyben ő az amerikai magyar sajtó bibliográfiáját, legjobb tudomása szerint, összeállította. Idén, részben az ő ajándékából, részben FELEKY Károly (New-York, 508 West 114-th Str.) szives közvettetésével előfizetés útján, a Magyar Nemzeti Múzeum a következő lapokat kapja:

Canada. Winnipeg: Canadai Magyar Farmer. — *Michigan.* Detroit: Magyar Ujság. — *New-Jersey.* 1. Perth Amboy: Perth Amboy és Vidéke; 2. Passaic: Szabad Sajtó. — *Ohio:* 1. Youngstown: Amerikai Magyar Hírlap; 2. Cleveland: a) A Munkás, b) Dongó, c) Haladás, d) Otthon, e) Magyarok Vasárnapja, f) Szabadság. — *Philadelphia.* 1. Bethlehem: Bethlehem és Vidéke; 2. Johnstown: Johnstowni Híradó; 3. Philadelphia: Mécs; 4. Pittsburgh:

Pittsburghi Híradó. — *New-York. New-York*: a) Amerikai Magyar Népszava, b) Amerikai Magyar Ujság, c) Amerikai Magyar Reformátusok Lapja, d) Az Amerikai Magyar Mérnök- és Építészegylet Értesítője, e) Egyetértés, f) Haladás, g) Hunnia, h) Palaestra, i) Testvériség.

Teljesség kedvéért soroztuk be a clevelandi Szabadságot, melyet pedig megindulta (1891) óta szerkesztője, KOHÁNYI Tihmér küld ajándékképpen a múzeumnak. Ez egyszersmind a legrégebb élő amerikai magyar lap. Jelen jegyzékünkben csak 4 van ama 24 közül, melyekre 1909-ben ERDŐS Miklós (azóta hazatért) hazánkfia szives közvetítésével fizettünk elő. KERESZTY ISTVÁN.

Volt-e Székely István Krónikájának 1558-iki kiadása? A Magyar Könyvszemle 1911. évf. 53. és 283—284. lapjain HARSÁNYI István Szláv S. I. (SÁNDOR István), majd Szenczi MOLNÁR Albert idézései alapján azt állítja, hogy SZÉKELY István *Krónikájának* az 1559-iki kiadásán kívül volt egy 1558-as kiadása is. Tehát a XVI. századból eddig lehetetlennek hitt azt a tényt állapítja meg, hogy egy és ugyanazon nyomdában egy 237 leveles negyedrért nyomtatványt két egymásután következő évben kétszer kellett nyomni egymásután, mert az első kiadás egypár nap alatt elfogyott. Ha ugyanis az 1559-iki kiadás ajánlása 1558. Szent Jacab havának (július) 20-án kelt, az 1558-iki kiadásnak, a könyv kinyomatására számítva hat hónapot, egy hónap alatt teljesen el kellett fogynia. El kell hinnünk még azt is, hogy míg a «második kiadás» 1558. július 20-tól 1559. április 10-ig készült, tehát közel kilenc hónapig, addig az első kiadás hat hónap alatt nemcsak teljesen elkészült, hanem teljesen el is fogyott.

Hogy mennyire lehetetlen állítás az 1558-iki kiadás, azt tovább bizonyítani fölösleges. Hiába állítja SÁNDOR István, hogy az az 1558-iki kiadás «kezei alatt» volt s hiába idézi másképpen Sz. MOLNÁR Albert a *Krónika* szövegét, mint ahogy az az 1559-iki kiadásban olvasható, nem adhatunk hitelt állításaiknak. SÁNDOR I. egyszerűen csak a címet közli: «Székely Istvánnak: Világ Krónikája. Krakóban 1558.» Sz. MOLNÁR Albert még idéz is belőle és pedig úgy, hogy az 1559-iki kiadás 150. lapján látható 47 magyar vezérhez ráadásul idézi még 48-ikul István királyt is: «48. Stephanus Rex», latinul.

A filologiai akribiának nálunk nincs régi története s a XVII. században megbocsátható volt, ha valaki nem idézett pontosan, minthogy MOLNÁR Albert nem is akart pontosan, szó és betű szerint idézni. A tévedés magyarázata az, hogy mint minden könyvnek, úgy a SZÉKELY-krónikáknak is az első és utolsó lapja rongyollott le legelőbb. Ezen volt rajta a megjelenési év. Az ajánlás kelte 1558. Szent Jacab hava. Ezt vették az 1558-as kiadást említők a könyv megjelenési éveül. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Orsz. Főfelügyelőségének emlékirata a magyar könyvtárügy fejlesztése érdekében. WLASSICS Gyula és FRAKNÓI Vilmos a következő nagyjelentőségű emlékiratot terjesztették az év elején a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé a hazai könyvtári viszonyok fejlesztése érdekében:

I. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Országos Főfelügyelő-sége most, amikor az új egyetemek szervezése küszöbön áll s a megalakított

Szabadoktatási Tanács útján a felnőttek iskolánkívüli oktatásának s továbbképzésének nagyarányú s az ország egész területére kiható föllandulése is remélhető, elérkezettnek véli a pillanatot, hogy ismét felhívja Nmgod figyelmét a magyar könyvtárügyre, a felsőfokú oktatás és szabadtanítás ez egyik legfontosabb tényezőjére, melynek hathatós közreműködése nélkül számbavehető eredményekre a legnagyobb szellemi s anyagi áldozatok dacára sem lehet kilátás.

Hogy az egyetemek mellett, melyek a tudományszakok önálló művelésére hivatottak, jól szervezett, gazdag könyvtárakra föltétlen szükség van, az annyira szembeszökő, hogy a bővebb megokolás egészen fölösleges. De nélkülözhetetlen tényező a könyvtár az university extension és a szabad tanítás egyéb formái mellett is.

Már a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége szombathelyi közgyűlésén elhangzott elnöki megnyitó joggal mutatott rá arra a tényállásra, hogy az iskolán kívül folyó tanítás, vagy inkább tanulás leghatalmasabb eszköze, sőt gerince a könyvtár s méltán hivatkozott PELLISSON amaz állítására, hogy könyvtár nélkül az iskolán kívül adott tanításnak nem lehet sem teljessége, sem állandósága. A szabadoktatás országos szervezete tárgyában 1909-ben tartott értekezleten is többen utaltak a könyvtár és szabadoktatás közötti kapcsolatra. Így BERZEVICZY Albert, habár csak futólag, rámutatott a múzeumokra és könyvtárakra, mint az iskolán kívüli közművelődés egyik igen fontos tényezőjére; FÖLDES Béla kifejtette, hogy a legtöbb tudományban a tulajdonképeni és igazi tanítás a könyvekből történik. «Aki nem tanul alaposan könyvekből, nagyon keveset tud»; néhai HALÁSZ Ferenc pedig egyenesen kimondta, hogy «könyvtárak nélkül a művelődés terjesztése lehetetlen; ha könyvet nem adunk a nép kezébe, nem képes magát tovább művelni.» Mindazonáltal nálunk még korántsem érvényesült az a felfogás, mely a szabadtanítás központjába kívánja beállítani a könyvtárakat.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége Nagyváradon tartott legutóbbi közgyűlésének elnöki megnyitó-beszéde Amerika példájára hivatkozik, mint a hol a szabadtanítás és könyvtár sikeres szerves együttműködése az egész vonalon ki van építve. Ez a természetes összefüggés a könyvtár és szabadtanítás között azóta Angliában is érvényesült s az európai kontinensen főleg Németországban, Hollandiában s legújabban Olaszországban és Ausztriában is tért kezd hódítani. A kapcsolatot a két irányban rokon-, sőt ami ennél is jelentősebb, egymást kölcsönösen kiegészítő intézmény: a népegyetem és a közművelődési könyvtár között nálunk is meg kell teremteni.

E kapcsolat megteremtése érdekében tisztelettel kérjük Excellentiádat, méltóztassék az Orsz. Szabadoktatási Tanácsot utasítani, hogy munkásságában az Orsz. Tanács és Főfelügyelőség által létesített könyvtárakat figyelembe vegye s falusi kurzusait első sorban oly helyeken tartsa meg, a hol könyvtáraink már működnek.

Úgy fővárosi, mint különösen vidéki könyvtáraink könyvanyagának elégtelenségére, elhelyezésük s részben felszerelésük tökéletlenségére már 1909. év; január hó 16-án 48. szám alatt Excellentiád hivatali elődje elé terjesztett

emlékiratunkban volt alkalmunk rámutatni; akkor kifejtettük azt is, hogy a Főfelügyelőség nem volt abban a helyzetben, hogy modern értelemben vett, önálló könyvtári létesíthetett volna. A rendelkezésre álló javadalom, melynek könyvtári célokra fordítható évi hányada a legkedvezőbb esetben sem haladta meg a 60.000 koronát, nem engedte meg, hogy a hatáskörébe tartozó, közel hetven igen különböző eredetű és jellegű könyvtár nagyobb arányokban fejlesztessék s be kellett érnie azzal, hogy a könyvtárak rendezését, gyarapítását és megnyitását tette lehetővé. Ily irányú munkásságunk nagyobb arányú s a közszükségletet jobban kielégítő fokozásának szükséges feltételeit hivatkozott emlékiratunkban már részletesen kifejtettük s megjelöltük azokat a módosítókat is, melyekkel ez akcióba a társadalom vezető körei bevonhatók volnának.

II. A könyvtárak fejlesztése, rendezése és hozzáférhetővé tétele azonban egymagában még nem vezethet teljes eredményre. A nemzet egészét, annak minden egyes tagját felölelő modern nemzetnevelés új és nehéz feladatok elé állítják a könyvtárakat, amiknek csakis akkor képesek megfelelni, ha oly külön tisztviselőkre bizzuk vezetésüket, akik a könyvtáros igaz rendeltetésének magaslátán állanak és a tanácsnyújtás, az útbaigazítás, az olvasásrnevelés nehéz feladatát el tudják látni.

Az Orsz. Tanács és Főfelügyelőség nagy súlyt helyez arra, hogy az eredményes könyvtári munkának ez az elengedhetetlen feltétele megvalósuljon s hozzá kíván fogni a nagy kezdeményező munkához, hogy könyvtárosaink meg is felelhessenek annak a nagy feladatnak, ami a XX. században a nemzetnevelés nagy művében reájuk vár. E végből kívánatos, hogy a Főfelügyelőség keretén belül egy külön könyvtári szakfelügyelői állás szerveztessék, mely az orsz. főfelügyelő javaslatára töltenék be egy erre hivatott, megfelelő gyakorlati és elméleti képzettséggel bíró, szakemberrel. E könyvtári felügyelő egész idejét, szakképzettségét és munkaerejét a vidéki könyvtárak fejlesztésére s a személyzetnek megfelelő elméleti és gyakorlati kiképzésére fordítaná. Ezért az új könyvtári felügyelő előzetesen megállapított és a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége által jóváhagyott programhoz képest az év egy jó részét vidéki könyvtáraknál töltené el, azok munkásságát helyes irányba terelné és ellenőrizné s huzamosabb ideig tartózkodva egy-egy helyen, a közönség tájékoztatására szolgáló eszközök megteremtéséről s a meglévők helyes kihasználásáról gondoskodnék. A téli hónapok folyamán viszont e felügyelő a fővárosban rendszeres könyvtári tanfolyamot tartana első sorban az önkéntesen jelentkező tanárjelöltek s az Eötvös-kollégium igazgatósága részéről e tanfolyamra kijelölendő kollégisták részére s a Főfelügyelőség a hatáskörébe tartozó könyvtáraknál a jövőben e tanfolyam végzett hallgatóit alkalmazná. Ez állás szervezése tárgyában konkrét javaslatunkat az Orsz. Főfelügyelőség 1913. évi költségelőirányzata keretén belül leszünk bátrak Nagyméltóságod elé terjeszteni.

A népkönyvtárak kezelőinek szintoly multhatatlanul szükséges kiképzése a polgári és elemi iskolai tanítóképzők keretében volna megoldható, amelyek tanárai, megfelelő államsegéllyel az Orsz. Főfelügyelőség által rendezni szokott rövidebb szünidei tanfolyamokra volnának berendelhetők. A tanfolyamot végzett tanárok azután az itt hallottakat egy rövid kézikönyv fonalán néhány órá-

ban közölhetnék növendékeikkel, akik kikerülve az iskolákhoz, a népkönyvtárak, sőt a velük sok tekintetben rokon s az új népoktatási törvény értelmében kötelező ifjúsági könyvtárak szakavatott kezelőivé lehetnének. A Főfelügyelőség e tanfolyamaira turnusonként az Orsz. Tanács létesítette fontosabb népkönyvtárak vezetőit is be kellene hívni, hogy a megfelelő elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülve, az eddiginél is fokozottabb mértékben teljesíthessék hivatásukat.

III. A könyvtárak teljesítőképességének egy másik fontos tényezője lévén célszerű berendezésük s a működésüket szabályozó irányelvek helyes megválasztása, tisztelettel kérjük továbbá Nagyméltóságodat, hogy a tervbe vett pozsonyi és debreceni egyetemek könyvtárai befogadására emelendő épületek megtervezésénél s e könyvtárak szolgálati és szervezeti szabályzata megállapításánál a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége közreműködését is biztosítani méltóztassék.

Egy másik az ügy érdekében folyó kérésünk az, hogy Nagyméltóságod a vidéken létesülő közművelődési házak könyvtári részének szervezésénél és felszerelésénél is igénybe vegye az Orsz. Tanács és Főfelügyelőség szakszerű közreműködését. E közreműködés szükségességét és előnyeit talán fölösleges bővebben indokolni. Itt csupán egyetlen, de az egész ország könyvtári állapotaira főbenjáró fontosságú pontra óhajtunk röviden rámutatni. Felfogásunk szerint e közművelődési házak könyvtárai csakis úgy fognak feladatuk magaslatára emelkedni, ha nem elégednek meg azzal, hogy csupán azokban a városokban elégték ki a modern közművelődési igényeknek megfelelő szükségletet, amelyekben létesültek, hanem a részükre megállapítandó nagyobb körzet, pl. az egész megye, vagy ha egy-egy megyében több ily közművelődési ház működik, a hozzá legközelebb eső járások könyvtári munkásságát is központosítani, vezetni és kiegészíteni törekszik. Az ország területén mind nagyobb számmal létesített állandó népkönyvtáraknak ugyanis egy, szinte közös fogatkozásuk van s ez az, hogy állandó gyarapításuk a mai anyagi eszközökkel nem lévén keresztülvihető, az eleinte élénk érdeklődés új táplálék híjján évről-évre csökken s nem egyszer teljesen megszűnik. Az érdeklődés természetes fokmérője a használat mennyisége lévén, e tekintetben ékezzőló adat, hogy 23, 1907-ben létesített 1000 koronás könyvtárunk összforgalma 1909-ben, 1908-cal szemben 6078 kottával apadt, ami kizárólag a fejlesztés hiányának tudható be. Ez az eset nem állana fenn, ha ily közművelődési házak könyvtárai a számukra kijelölt körzetben létesített kisebb városi és falusi könyvtárakkal állandó kapcsolatba hozhatnának s a maguk gazdag anyagából esetleg félvévenként a helyi szükségletnek megfelelő számú és természetű könyvsorozatot küldenének sőt e könyvtárakba továbbkölcösznés végett s ekként a könyvtárak állandó anyagával szemben is folytonosan ébrentartának az érdeklődést. Ez együttműködés egy másik fontos előnye volna, hogy a közművelődési házak könyvtárainak vezetői eszközölhetnék a körzet területén elhelyezett vándorkönyvtárak kicserélését is, amit Budapestről végrehajtani, már a nagy költségek miatt sem lehet s amit, legalább egyes megyékben, a könyvtári munkásságtól jobbra távol álló helyi közművelődési egyesületekre voltunk kénytelenek átruházni.

IV. Falusi és kisvárosi könyvtáraink munkásságának fejlesztése érdekében

egyszer már elhangzott kérelmünket megújítva, ismételten felkérjük Nagyméltóságodat, hogy amikor nagyobb községekben új iskolaépületeket emel, egy olvasóterem építését és berendezését is méltóztassék elrendelni, amelyben a népkönyvtár és a kötelező ifjúsági könyvtár a közhasználatnak adanék át, tekintettel arra, hogy ezek szintűgy, mint a felsőbbfokú könyvtárak kikölcsönzéssel hivatásukat teljesen be nem tölthetik. E könyvtárterem egyúttal egyéb nagyfontosságú közművelődési célokat is szolgálhatna: itt volnának megtarthatók a felnőttek oktatására szolgáló kurzusok s a legtöbb helyt már szépen virágzó ifjúsági egyesületek összejövetelei.

V. Befejezésül szabadjon még egy körülményre rámutatnunk, amely könyvtáraink közművelődési munkáját kedvezőtlenül befolyásolja. Az Orsz. Tanács által kiadott Népkönyvtári címjegyzék egybeállításánál szomorúan tapasztaltuk, mily szegény irodalmunk oly népszerűsítő művekben, melyek az elemi műveltségű, legszélesebb néprétegek tájékoztatására alkalmasak volnának. Ami népszerűsítő könyv hazánkban megjelenik, majd mind az ú. n. művelt nagyközönséghez fordul, de az elemi fokon állókat jóformán teljesen figyelmen kívül hagyja, már pedig népkönyvtáraink első sorban az utóbbiak nagy tömegeihez alkalmazkodnak. Egyelőre legalább néhány költői anthologia s vonzó modorban írt összefoglaló kompendium kiadására volna szükség, mely utóbbiak a magyar történelmet, irodalomtörténetet, köz- és magánjogot, házépítést, föld- és néprajzot, természettant, vegytant, egészségtant stb. tárgyalná. Megíratásuknál a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának s a Nagyméltóságú Földművelésügyi miniszterium népkönyvtárak felállításával foglalkozó osztályának kellene döntő befolyást biztosítani s alig szenved kétséget, hogy ha e testületek az iránnyításuk mellett megjelenő műveknek a fennhatóságuk alá eső könyvtárakba leendő beszerzését biztosíthatnák, kiadásukra valamely tekintélyesebb irodalmi intézetünk szívesen vállalkoznék. Kérjük tehát Nagyméltóságodat, hogy ez eszmét a Nagyméltóságú Földművelésügyi miniszter úrral hozzászólás végett közölni s a beérkezendő véleményt velünk tudatni méltóztassék, hogy ez alapon kiindulva, e nagyfontosságú ügyben konkrét javaslattal járulhassunk Nagyméltóságod elé.